

Karabağ Güney Kafkasya İçin Umut Işığı Olur Mu? - Sınamalar ve Fırsatlar - Fatih Ceylan

KARABAĞ'DAKİ YENİ DİNAMİKLER

2020 Sonbaharında Azerbaycan ve Ermenistan arasında patlak veren İkinci Karabağ Savaşı'nın Azerbaycan'ın galibiyetiyle sonuçlanması, Güney Kafkasya'daki ihtilaf sarmalını yeni bir aşamaya getirdi. Ortaya çıkardığı sonuçlar itibariyle bu Savaş, bir yandan Azerbaycan-Ermenistan arasında kalıcı bir barışla sonuçlanabilecek uzlaşma zemini bulunmasına dair umutları artırdı, diğer yandan, bu iki ülke arasında yeni çatışmaları körükleyip körüklemeyeceğine ilişkin kaygıları gündeme taşıdı.

Güney Kafkasya'da 1990'lı yıllardan bu yana süregiden bir 'donmuş ihtilafın' çatışma marifetiyle çözülmesiyle başlayan süreç, Rusya'nın Şubat 2022'de Ukrayna'da başlattığı ikinci saldırı dalgasının hem bölgedeki hem küresel ölçekteki yansımalarıyla birlikte bölgesel sınamalar-fırsatlar denklemini dönüştürebilecek aktör ve arayışları sahneye [sürdü](#).

SAVAŞ ERTESİ DÖNEM

2020'deki '44 gün Savaşı' ertesinde, Moskova'nın devreye girmesiyle, Azerbaycan-Ermenistan arasında ateşkes [anlaşması](#) imzalandı. Bu anlaşmayla Karabağ'ı Ermenistan'a bağlayan Laçın koridorundan geçecek yol için taraflar üç yıl içinde bir plan geliştirmek üzere anlaştılar. Bu yolun güvenliğinin sağlanmasını ise Rusya üstlendi.

Aynı anlaşmada, bölgedeki tüm ticaret ve ulaşım yollarının açılması, Ermenistan'ın, Azerbaycan'ın batısı ile Nahçıvan arasında, çift yönlü olmak üzere, kişi, araç ve yüklerin ulaşımının güvenliğini sağlayacağı hususundaki mutabakat da yer aldı. Bu hattaki ulaşım bağlantılarının gözetiminden Rusya Federal Sınır Güvenlik Birimi sorumlu kılındı.

Taraflar arasındaki varılacak anlaşmaya tabi olmak kaydıyla Nahçıvan'ı Azerbaycan'a bağlayacak yeni ulaşım hatlarının inşa edilmesi de güvence altına alındı.

Ateşkes anlaşması sonrası dönemde Rusya-Azerbaycan-Ermenistan üçlüsü arasındaki görüşme trafiğinin 2021 yılında sıklaştığı [görüldü](#). Rusya, Devlet Başkanı Putin ve Dışişleri Bakanı Lavrov'un öncülüğünde [her iki tarafı bir araya getiren](#) girişimler 2022'de de devam etti.

Bu trafiğe Türkiye de müdahil oldu. Haziran 2021'de imzalanan [Şuşa](#) Beyannamesi, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin yeni dönemde altı ana alanda daha da sıklaştırılmasını temin edecek bir zemine vücut verdi. Buna paralel olarak Türkiye-Ermenistan ilişkilerini normalleştirme arayışı kapsamında her iki ülke özel temsilcilerini [belirledi](#) ve bu temsilciler dört kez bir araya [geldiler](#).

Savaş sonrası süreçte AB'nin devrede olduğu görülüyor. AB Konseyi Başkanı Michel, Brüksel'de her iki ülke Devlet Başkanıyla bir dizi üçlü görüşme [düzenledi](#). Özellikle Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlattığı saldırıyı takiben AB'nin, iki ülke arasındaki ilişkilerin barışçıl bir yolda ilerlemesini teşvik etmek üzere görüşme trafiğini arttırdığı [gözlendi](#).

Ukrayna'daki savaş nedeniyle meydana gelen doğalgaz krizinin Avrupa üzerindeki etkilerini hafifletmek üzere AB Komisyon Başkanı Ursula von der Leyen'in Bakü'yü ziyaret etmesi ve Azerbaycan'la doğalgaz tedarikinde yeni bir düzenlemeyi de içeren [Mutabakat Muhtırası](#) imzalaması dikkatlerden kaçmadı. Azerbaycan ile AB arasında başlayan enerji diyaloguna eklenen son halka, Azerbaycan-Gürcistan-Romanya-Macaristan arasında elektrik naklini sağlayacak, dijital iletişimi de kapsayan [anlaşma](#) oldu.

Ekim 2022'de Fransa'nın ön almasıyla Prag'da düzenlenen Avrupa Siyasi Topluluğu Zirvesinde, Fransa Devlet Başkanı Macron'un da katılımıyla dörtlü çerçevede yapılan toplantı vesilesiyle yayımlanan kısa [bildiri](#) dikkat çeken gelişmelerden bir diğeri. Bu bildiri ertesinde AB Konseyi, aynı ay içinde iki ülke arasında barış ve güvenliği yeniden tesis etmeyi, taraflar arasında güven arttırmayı ve bu iki ülkenin uluslararası sınırlarının belirlenmesini kolaylaştırmak üzere kırk sivil uzmandan oluşacak bir gözlem misyonunu Ermenistan sınırı boyunca azami iki ay süreyle konuşlandırmayı

öngören bir [karar](#) aldı. Gözlem misyonunun görevinin Aralık 2022'de tamamlanmasından kısa bir süre sonra, AB Konseyi bu kez 23 Ocak 2023'te AB'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası çerçevesinde Ermenistan sınırı boyunca yüz sivilden oluşacak bir [gözlem misyonu](#) konuşlandırmayı kararlaştırdı. AB'nin bu kararı özellikle Rusya tarafından sert şekilde [eleştirildi](#). Bölge, Rusya ile AB arasında Ermenistan üzerinden başlayan rekabet dolayısıyla hareketlendi.

YENİ İHTİLAFLAR MI, BARIŞA DOĞRU MU?

Rusya'nın 2014'ten bu yana Ukrayna topraklarını işgal etmeye başlaması üzerine, içinde AB'nin de yer aldığı, ABD-Rusya-Çin üçlüsü arasındaki küresel çaplı stratejik rekabetten Güney Kafkasya da kendi payına düşeni alıyor. Azerbaycan'ın topraklarını 2020 sonbaharında Ermenistan'ın işgalinden büyük ölçüde kurtarması, o yıldan bugüne değin daha da şiddetlenen dünya çapındaki stratejik çekişmenin Güney Kafkasya'yı da kapsayacak yönde tezahür etmesini tetiklemiştir.

Rusya'nın Ukrayna'da halen devam eden ikinci işgal girişimi üzerine, ABD'nin yanı sıra AB de Rusya'ya karşı alınan sert yaptırımlarda önemli bir rol üstlendi. Bu çerçevede Rusya'nın, askeri imkân ve kabiliyetlerini Ukrayna'da başlattığı savaşa yoğunlaştırması sonucunda, Rus barış koruma birliklerinin konuşlandığı Laçın Koridoru'nda Azerbaycan ile Ermenistan arasında gerilim patlak verdi. Bu gelişme üzerine AB, bölgedeki barış ve istikrarın bozulmasını önlemek ve bölgedeki dengelerin belirlenmesini, deyim yerindeyse, Rusya'nın insafına bırakmamak üzere harekete geçti. AB yetkililerinin bölgeye yaptığı üst düzey ziyaretler, iki bölge ülkesiyle yürüttükleri temaslar ve aldıkları kararlar, uygulamaya konan siyasanın sahadaki somut tezahürleridir. Dolayısıyla, AB bölgede kendisine açık bir rol çizmiştir. AB'nin bölgede daha görünür bir varlık sergilemesi sürecinde, hem saha gerçekleri hem Türkiye'nin bölgedeki ağırlığı dikkate alındığında, Fransa Devlet Başkanı Macron'un, bu konuda da sergilediği ergenliğin son demlerini terk

ederek daha olgun bir profil çizmesi kendisi ve ülkesi adına daha gerçekçi olur. Bu bağlamda, Rusya'ya atıfla da olsa, Minsk Grubu üyesi olan Rusya'nın bölgede Azerbaycan üzerinden oynadığı oyunda, Ermenistan'la ilişkilerini normalleştirme arayışı içinde olan [Türkiye'nin 'suç ortağı'](#) olduğu yolundaki söylemini terk etmesinin başta

Fransa olmak üzere Avrupa'nın çıkarlarıyla da örtüştüğünü idrak etmesi beklenir.

Azerbaycan, topraklarını Ermenistan işgalinden kurtardıktan sonra başlattığı ikili, üçlü ve çoklu temaslar vasıtasıyla, dikkatini Azerbaycan ile Nahçıvan arasında doğrudan bağlantı sağlayacak 'Zengezur Koridoru'nun işlerlik kazanmasına odaklanmıştır. Bunun bölgedeki ulaşım ve iletişim hatlarının tümünün açılmasını sağlayacağına inanılmaktadır. Azerbaycan'ın benimsediği bu öncelik, meşru hakkı olmakla birlikte, Doğu-Batı kuşağındaki diğer ulaşım/iletişim hatlarını geri plana itmektedir. Dolayısıyla, bu öncelik meşruiyet ölçütü açısından gerekli, ancak bölgesel çıkarlar temelinde yetersiz bir tercihtir. Bu çerçevede, Ermenistan'la yürüteceği kalıcı barışı inşa etmeye dönük girişimlerde ortaya çıkabilecek tabloya göre Azerbaycan'ın, Laçın'ın kuzeyinde kalan ve Azerbaycan'ı sadece güneyden değil, kuzey hattından da Türkiye'ye bağlayacak Ermenistan'dan geçen -ulaşım/iletişim hatları üzerine de eğilmesi gereklidir. Bu yönde atılacak cesur bir adım, bölgede Ermenistan marifetiyle muhafaza edilen Rus nüfuzunu dengeleyecek sonuçların elde edilmesini sağlayacak bir iklimi ortaya çıkaracak ve başta Türkiye ile Azerbaycan olmak üzere bölge ülkelerinin daha geniş ölçekli çıkarlarına hizmet edecektir.

Ermenistan ise, kaybettiği bir savaşın gerçeklerini dikkate alarak, Karabağ Ermenilerinin 'self-determinasyon hakkı'nı ileri sürmek suretiyle, dolaylı yollardan da olsa, Karabağ'ın artık açık ve tartışılmaz hale gelen statüsünü ihtilafa dönüştürmeye kurgulu politikasını terk etmelidir. Azerbaycan topraklarında yaşayan Ermeniler, Ermeni asıllı Azerbaycan vatandaşlarıdır ve Azerbaycan bu vatandaşlarının güvenlik ve refahını hiçbir ayrıma tabi tutmadan

sağlamakla mükelleftir. Ermenistan yetkililerinin bu gerçekliği kabullenmeleri, köhneleşmiş ve Karabağ'daki soydaşlarına dayalı yayılmacı (irredantist) düşüncelerinden feragat etmeleri zorunludur.

Azerbaycan-Ermenistan ilişkilerinde öncelikle ikili ilişkilerde normalleşmenin bölgede yeni ve olumlu bir sayfa açacağı ve bölgesel bütünleşmenin kapısını aralayarak yeni bir düzenin en çok Ermenistan'ın çıkarına olacağı gerçeğini Ermeni diasporasının da kabullenmesi zamanı gelmiştir. Hem Ermenistan liderliği hem başta ABD ve Fransa'da yaşayan Ermeni diasporası mensupları, özellikle Türkiye-Azerbaycan-Ermenistan üçlüsü arasındaki ilişkilerin normalleşmesinde ön alma becerisini sergilemelidirler. Rusya'daki baskıcı yönetime bağlı [Ruben Vardanyan](#) gibi oligarkların ve rejimi karşılıklarına almaları mümkün olmayan bu ülkedeki soydaşlarının, bölgede kalıcı barış, istikrar ve refaha giden yolda yapıcı bir rol oynayamayacaklarını idrak etmeleri gerekir. Bu anlayışa karşı direnç göstermeleri durumunda saha gerçeklerinin aleyhlerine tecelli edebileceği gerçeğiyle yüzleşmelidirler.

Bölgesel normalleşme sürecinde Türkiye'ye de düşen kritik bir rol bulunmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'nin son dönemde önemli adımlar attığı bir olgudur. Kalıcı barış ve güvenliğe, geri dönülemez bir zemin oluşması amacıyla uyumlu biçimde, Türkiye-Ermenistan sınırının açılmasında ve Ermenistan'ı da kapsayacak tüm ulaşım/iletişim hatlarının Doğu-Batı ekseninde işler kılınmasında Türkiye ön almalıdır. Önemi yadsınamayacak olmakla birlikte Türkiye için sadece 'Zengezur Koridoru'yla yetinmek, bölgesel bütünleşme hedefi bağlamında yetersiz kalır. Orta-uzun dönemli çıkarlarını göz önüne alarak, bu gerçeği Azerbaycan'ın da idrak etmesi gereklidir.

Ukrayna'da başlattığı savaş nedeniyle giderek daha geniş çapta bir tecritin altına giren Rusya'nın bugünkü koşullarda Türkiye'ye olan gereksinimi daha artmıştır. Bu tablo içinde Türkiye, kendisinin de içinde

yer alacağı projeler için AB ile dirsek temasını sürdürerek, gerek Azerbaycan-Ermenistan ilişkilerinde barış ve istikrarı hedefleyen girişimlere ivme kazandırmalı, gerek kendisinin itici gücü oluşturduğu çok taraflı çabaları aktif şekilde teşvik etmelidir. Bu bağlamda, Türk Devletleri Teşkilatı'nın bölgesel normalleşmeyi takviye etmeye dönük daha görünür bir tutum sergilemesinde de başat rol oynamalıdır. Mevcut dönemsel koşullar, ulusal çıkar temelli, dolayısıyla iç politik gündemlerden uzak uzun erimli bir stratejinin ortaya konması açısından Türkiye'ye geniş bir alan açmıştır. Bu alan içinde sonuç alıcı hamleler yapmak üzere daha aktif davranmak kaçınılmazdır.

Fatih Ceylan, Büyükelçi (E.)

1957 Bursa doğumlu. 1979 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesinden mezun oldu. Aynı yıl Dışişleri Bakanlığına girdi. Master Derecesini Rutgers(ABD)/Princeton Üniversitelerinden aldı. İslamabad Büyükelçiliği, Deventer Başkonsolosluğu ve NATO nezdindeki Türkiye Daimi Temsilciliğinde, Brüksel Büyükelçiliğinde ve AB nezdindeki Türkiye misyonunda çalıştı. Düsseldorf'ta Başkonsolosluk, Sudan ve NATO nezdinde Büyükelçilik yaptı. Merkezdeki son görevi İkili Siyasi İlişkilerden Sorumlu Müsteşar Yardımcılığıydı. 2019 Şubat ayında emekliye ayrıldı.

Bu yazıya atıf için: Fatih Ceylan, “Karabağ Güney Kafkasya İçin Umut Işığı Olur Mu? -Sınamalar ve Fırsatlar, Çevrimiçi Yayın, 27 Şubat 2023, <https://www.uikpanorama.com/blog/2023/02/27/fc-3/>

Telif@*UIKPanorama*. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları Panorama dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.